

FUNDAMENTE LOGICE ALE DECIZIEI SOCIALE ÎN PRACTICA JURIDICĂ ȘI POLITICĂ

PETRE BIELTZ

Logical Foundations of the Social Decision Making in Legal and Political Practics. If we are to discuss the creation of laws (legal action), or we look at the debates and actions through which a certain jurist or Parliament member values current laws (legal norms) to solve different problems (to evaluate from a legal perspective different actions, facts etc.), problems which end with a legal solution specific to each case, the process of making a decision, a choice, of adopting a choice from multiple choices imposes itself as an irreplaceable step of the activity of jurists and politicians. This paper translates in formal logical language the way in which the social decision is made under the shape of choice of preference for a choice or another, according to certain laws preestablished by those who decide (individuals of individual groups).

Keywords: decision object; decider; decision law; social decision

Fie că luăm în considerare producerea legilor (activitatea legislativă), fie că avem în vedere dezbaterile și acțiunile prin care un anumit jurist valorifică legile (normele juridice) în vigoare pentru a rezolva diferite probleme (pentru a evalua din punct de vedere legal diferite fapte, conduite etc.), probleme care se finalizează cu o soluție legală specifică fiecărui caz de acest fel, procesul decizional, de alegere, de adoptare a unei variante din mai multe posibile, se impune, uneori în mod repetat, ca o etapă indispensabilă în activitatea juriștilor și politicianilor.

Astfel, dacă ne raportăm la momentele elaborării și aprobării legilor, este evident că *autoritatea normativă* este obligată să hotărască, adică să *decidă*, de regulă prin *voț*, în mai multe situații, cum ar fi: dacă o anumită lege trebuie sau nu să intre în vigoare, dacă unul sau altul din articolele acelei legi este sau nu admisibil, dacă aprobă sau nu diferitele amendamente propuse în timpul dezbaterilor asupra acelei legi etc. Pe de altă parte, orice judecător investit cu competența de a stabili soluții (hotărâri, sentințe etc.) pentru diverse fapte, conduite etc. aflate în dezbaterile unui tribunal, recurge inevitabil la *decizie* în cel puțin două momente ale activității sale, care, deși diferite, se presupun reciproc, sunt strict dependente unul față de celălalt. Mai întâi, judecătorul în cauză trebuie să *decidă* în legătură cu importanța și valoarea probelor administrate în raport cu problema aflată în dezbateri. În al doilea rând, bazându-se pe evaluarea dată acestor probe, pe o adecvată interpretare a faptelor supuse dezbaterii și pe o corectă interpretare a legilor, judecătorul va *decide*, cu alte cuvinte va stabili, va alege soluția finală (hotărârea, sentința legală) în cazul

dat, cu precizarea că, dacă competența evaluării probelor administrate și a faptelor aflate în dezbateri și/sau cea a stabilirii soluției finale nu revin unui singur judecător, ci unui complet format din mai mulți judecători, decizia în discuție va lua forma votului. Totodată, să reținem că, în mod firesc, înainte de a ajunge la concluzia finală prin care se încheie dezbateri de un caz în tribunal, judecătorul sau completul de judecată se confruntă cu diferite *ipoteze* legate de acel caz, prima dintre acestea fiind chiar aceea care se referă la vinovăția sau nevinovăția persoanei incriminate și în raport cu care, în final, judecătorul sau completul de judecată trebuie să aleagă, adică să decidă.

De aici reiese că analiza structurii, a modalităților de realizare, a particularităților deciziei etc., gândită ca *activitate de alegere* al cărei rezultat este preferarea unei variante din mai multe posibile, are o importanță aparte în profesiunea de jurist și în justiție în general, unde procesul decizional este, sub multiple aspecte, esențial. Tocmai de aceea este important de reținut că în cele ce urmează vom da termenului „decizie” chiar acest sens, diferit de cei cu care acest termen este de regulă folosit în justiție, adică în limbajul de specialitate al juriștilor. Într-adevăr, în justiție prin „decizie” se înțelege, deseori, *hotărâre* a unei instanțe judecătorești, adică a unui tribunal¹, ceea ce înseamnă de fapt că prin „decizie” se înțelege doar rezultatul procesului de deliberare și de alegere. Se va nota deci că, în conformitate cu cele deja precizate, în contextul de față folosim acest termen pentru a desemna demersul teoretic și practic prin care, cântărind, evaluând mai multe variante, comparându-le una cu alta etc., juristul (judecătorul, de pildă) ajunge în cele din urmă să se oprească la una din aceste variante, să o prefere în raport cu toate celelalte pe care le-a avut la dispoziție și nu doar rezultatul final al alegerii sale. Acest înțeles al termenului „decizie” este apropiat, pe de o parte, de cel cu care el este folosit în cercetarea inductivă, unde *a decide* asupra unei ipoteze înseamnă în fond *a verifica*, într-o manieră specifică, dacă o anume ipoteză, din mai multe avansate, are sau nu anumite calități (putere explicativă, grad de probabilitate etc.), astfel încât, să poată fi acceptată ca explicație eficientă a unui fenomen încă necunoscut. Pe de altă parte, sensul de aici al termenului „decizie” se apropie destul de mult și de înțelesul pe care îl are acest termen în cercetările sociale și în activitatea socială și politică în genere, unde *a decide* înseamnă *a alege* din două sau mai multe variante și *a prefera* pe aceea considerată capabilă să ne apropie de atingerea unui anumit deziderat, respectiv de a alege din mai mulți candidați pe acela care este considerat cel mai bun sub un anumit aspect. În consecință, pentru a exclude orice alte accepțiuni posibile pentru acest termen, facem precizarea că în loc de „decizie”, în cele ce urmează vom folosi frecvent termenul „decizie socială”, prin care vom înțelege, după cum am menționat, nu doar efectul alegerii între două sau mai multe variante, ci inclusiv procesul alegerii, modalitatea prin care se ajunge la a prefera una din variante în raport cu celelalte disponibile.

¹ G. Antoniu, C. Bulai, Gh. Chivulescu, *Dicționar juridic penal*, București, 1976.

Pentru a înțelege cât mai exact conținutul și rolul deciziei sociale, cu scopul de a face din ea un act riguros științific și util dreptului, cu alte cuvinte, capabil să servească cât mai bine dezideratelor activității juridice, nu trebuie neglijat faptul esențial că decizia socială este un fenomen complex, ce nu poate fi lămurit pe deplin decât prin corelarea mai multor puncte de vedere, unde fiecare din acestea este important și chiar necesar, dar niciunul din ele luat separat nu este și suficient. În această ordine de idei, analiza logică a deciziei sociale, de care ne vom ocupa în exclusivitate în cele ce urmează, trebuie gândită ca necesară activității juriștilor, dar ea va trebui corelată cu conținutul activității juridice, în primul rând, pentru o corectă valorificare a modelelor logice construite în acest scop². De pildă, luată separat, orice decizie socială presupune invariabil mai multe componente, de exemplu, două sau mai multe variante din care cineva trebuie să aleagă (să prefere) una. Identificarea acestor componente, descoperirea relațiilor dintre ele, a proprietăților caracteristice acestor relații ș.a. sunt de competența logicii. În schimb, analiza de conținut a unei anumite componente a deciziei sociale – fără de care nici nu se poate vorbi de decizie – și anume, existența unui prag de discriminare între variantele disponibile, ca și elementele pe care juristul trebuie să le ia în considerare pentru ca el să dispună de un prag de discriminare legal-satisfacător, nu sunt de competența logicii, ci de competența teoreticienilor și practicienilor în domeniul dreptului.

Mai exact, din punct de vedere logic, orice act de decizie socială implică, în mod necesar, cel puțin trei componente:

(i) o clasă, să spunem \vee , de cel puțin două variante α și respectiv β , din care cei chemați să-și exprime opțiunea trebuie să aleagă una și numai una, ceea ce înseamnă că aceste variante au statutul de *obiect al deciziei*;

(ii) o clasă C de agenți (indivizi), să-i redăm prin șirul a_1, \dots, a_n , unde $n \geq 1$, abilitați să-și manifeste opțiunea individuală pentru una sau alta din variantele oferite ca obiect al deciziei, fiecare dintre aceștia fiind considerat un *potențial decident*;

(iii) o *regulă (normă) de decizie*, care este fie tacit-acceptată de potențialii decidenți, fie le este impusă acestora prin lege sau printr-un regulament special și conform căreia este obligatoriu să existe un număr minim, să spunem m , de potențiali decidenți care să fi optat pentru o anumită variantă, astfel încât respectiva variantă să fie considerată o alegere validă a clasei C .

În conformitate cu această ultimă precizare, dacă notăm cu k numărul agenților din C care și-au exprimat opțiunea pentru varianta α , această variantă va fi considerată drept alegere validă a agenților din C numai în condițiile în care $k \geq m$. Desigur, $m \leq n$, dar indiferent de cele două situații posibile pentru m , acest număr

² Precizăm, cu acest prilej, că analiza logică a deciziei pe care doar o vom schița în cele ce urmează pleacă de la lucrarea lui Y. Murakami, *Logic and Social Choice*, Londra, 1968, și că pentru alte aspecte logice semnificative pentru discutarea deciziei sociale se pot consulta și studiile: (1) P. Bieltz, *Logical Foundations of Social Decision*, din „Revue Roumaine des Sciences Sociales”, 3/1977, și (2) P. Bieltz, *Logica alegerii și decizia socială*, în: *Probleme de logică*, vol. VIII, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981.

caracterizează o subclasă a lui C , să spunem Q , unde $Q \subseteq C$ și unde din perspectiva regulii de decizie, Q reprezintă *cvorumul*, iar în cazul în care alegerea grupului C este validă, în raport cu totalitatea decidenților potențiali, Q reprezintă grupul *decidenților reali* (efectivi), adică grupul celor care și-au impus punctul de vedere în raport cu restul decidenților potențiali. De pildă, atunci când competența de a decide revine unui complet format din mai mulți judecători, C reprezintă completul de judecată în întregul său, în timp ce din Q fac parte numai acei membri ai respectivului complet de judecată a căror alegere individuală a produs opțiunea respectivului complet ca totalitate. La fel, dacă C desemnează totalitatea deputaților, altfel spus, dacă C desemnează Camera Deputaților aflată în dezbaterăa unei legi oarecare, Q corespunde totalității acelor deputați a căror opțiune individuală a condus la hotărârea finală a Camerei Deputaților referitoare la legea în cauză, adică la aprobarea sau respingerea acelei legi.

Din cele de mai sus reiese, totodată, că în situațiile în care alegerea efectivă (finală) revine unui grup de agenți și nu unuia singur dintre aceștia, trebuie să diferențiem între opțiunea fiecăruia din membrii grupului, adică între alegerile individuale, și alegerea grupului, adică opțiunea generală (efectivă, finală), care s-a constituit pe baza opțiunilor individuale și a regulii de decizie specifică acelei situații. În această ordine de idei, să presupunem că decizia efectivă este de competența unei clase (a unui grup) C oarecare, cum ar fi un complet de judecată, Camera Deputaților, Senatul, o Comisie parlamentară oarecare sau orice altă colectivitate, de pildă chiar electoratul național, implicată în alegerea unei variante din mai multe posibile și unde din C fac parte agenții a_1, \dots, a_n , adică judecătorii, deputații, senatorii sau persoanele care au avut de optat pentru una din cele două variante, α sau β . În aceste condiții, dacă unul din respectivii agenți, fie a_i acela, a optat, să spunem, pentru varianta α , alegerea sa individuală va fi redată prin intermediul formulei

$$(1) Pa_i(\alpha, \beta)$$

care se citește *agentul a_i a preferat pe α lui β (a optat pentru α în detrimentul lui β)*, iar în cazul în care un acel agent, a preferat cealaltă variantă, opțiunea sa individuală va fi redată de următoarea formulă:

$$(2) Pa_i(\beta, \alpha).$$

conform căreia reiese că *agentul a_i a preferat pe β în locul lui α* . Evident, nu este exclusă și o treia variantă de alegere individuală, respectiv aceea în care agentul în cauză nu s-a decis pentru ce variantă să opteze și, drept urmare, s-a abținut în momentul în care i s-a cerut părerea, sau pur și simplu nu a exprimat niciun fel de opinie în legătură cu variantele menționate; în aceste condiții, pentru a reda alegerea individuală a agentului respectiv, vom recurge la formula

$$(3) \sim Pa_i(\alpha, \beta) \ \& \ \sim Pa_i(\beta, \alpha),$$

din care reiese că *agentul a_i nu a optat nici pentru α și nici pentru β* .

Într-o situație strict determinată, alegerea individuală a oricăruia din agenții care alcătuiesc clasa C nu poate lua decât una din aceste trei forme, ceea ce este valabil și pentru opțiunea generală, adică pentru cea creditată ca fiind a respectivei clase, ca întreg. Prin urmare, decizia clasei (a completului de judecată, a Comisiei parlamentare, a Camerei Deputaților etc.) poate fi redată prin trei formule asemănătoare celor prin care am exprimat variantele posibile pentru opțiunea individuală. Astfel, în cazul în care opțiunea clasei C ar coincide cu prima variantă de alegere a agentului a_i , vom recurge la formula

$$(4) P(\alpha, \beta),$$

conform căreia clasa C a optat pentru α , adică a preferat pe α lui β . Într-o altă situație, decizia clasei C ar putea coincide cu cea de-a doua variantă a alegerii agentului a_i , caz în care o vom reda prin formula

$$(5) P(\beta, \alpha),$$

după cum nu este exclus ca rezultatul opțiunii clasei C să fie de aceeași formă cu cea de-a treia variantă posibilă pentru alegerea făcută de agentul a_i , situație în care preferința clasei C va fi redată prin următoarea formulă:

$$(6) \sim P(\alpha, \beta) \ \& \ \sim P(\beta, \alpha),$$

din care reiese că, de această dată, clasa C nu a preferat nici pe α lui β și nici pe β lui α .

Pe de altă parte, indiferent de valoarea lui n , se impune să diferențiem între alegerea fiecărui membru al unui grup, pe care o vom numi „decizie individuală”, și alegerea grupului din care aceștia fac parte, pe care o vom numi „decizie de grup”, ceea ce înseamnă că decizia socială se prezintă, de regulă, sub aceste două forme între care trebuie să distingem clar. Cu toată asemănarea dintre formele deciziei individuale și cele ale deciziei de grup, nu există niciun temei pentru concluzia că rezultatul deciziei grupului va fi în mod necesar, de fiecare dată, exact același cu rezultatul deciziei fiecărui individ (agent) din acel grup, chiar dacă în anumite cazuri o asemenea coincidență este firească. Reiese că o primă trăsătură a deciziei sociale ar fi tocmai aceasta: *la nivel general, deciziei sociale îi corespund două forme distincte de manifestare, respectiv, ca decizie individuală și ca decizie de grup.*

Pentru a desprinde o a doua trăsătură definitivă a deciziei sociale, ne vom baza pe faptul că, totdeauna, ordinea variabilelor corespunzătoare variantelor din care este alcătuit obiectul deciziei este dată (fixată într-un anumit fel) dintru început. Plecând de aici, dacă vom compara între ele cele trei forme ale deciziei individuale, respectiv cele trei forme ale deciziei grupului, reiese că una dintre principalele diferențe dintre formele distincte proprii deciziei sociale ține de schimbarea ordinii variabilelor, fiecareia dintre aceste forme fiindu-i caracteristică o anumită ordine a acestor variabile. Formulele (3) și (6) nu contrazic această aserțiune, deoarece și ele vizează ordinea variantelor α și β , dar sub forma unei *indiferențe* între singurele

două posibilități de ordonare a acestor variabile, adică între (α, β) și (β, α) , sau în sensul că niciuna din variantele oferite decidentului potențial, ca obiect al deciziei sale, nu este preferată de către acesta. În aceste condiții, a alege între α și β este același lucru cu a prefera fie ordinea (α, β) , fie ordinea (β, α) , sau a arăta că *nu este preferată* niciuna din aceste două posibilități de ordonare a variantelor α și β . Prin urmare, indiferent dacă este vorba despre o decizie individuală sau despre decizia de grup, opțiunea pentru una din mai multe variante, specifică deciziei sociale, poate fi gândită drept specificarea unei anumite ordini de preferință pentru variantele care formează obiectul deciziei sau, cu alte cuvinte, drept punerea acestor variante într-o anumită *ordine de preferință*³, ceea ce, din punct de vedere logic, se poate exprima în următoarele cuvinte: *a decide între două sau mai multe variante înseamnă a introduce o relație de preferință în mulțimea (clasa) respectivelor variante.*

Se va reține de asemenea că, indiferent că este vorba de decizia individuală sau de cea a grupului, decizia socială nu poate lua nicio altă formă decât una din cele desemnate de formulele de mai sus. În fond, în fiecare caz în parte (decizie individuală sau a grupului), cele trei formule corespunzătoare fiecărui tip de decizie socială epuizează posibilitățile de punere în ordine de preferință (de ordonare) a celor două variante care reprezintă obiectul deciziei. Dacă luăm în considerare și semnificația fiecăreia din cele trei formule din fiecare caz, este vorba de formulele (1) – (3) în cazul deciziei individuale și, respectiv, de formulele (4) – (6) în cazul deciziei de grup, rezultă că *decizia socială nu admite situații în care decidentul să nu fi luat nicio poziție în raport cu variantele care formează obiectul deciziei*, în sensul că, pentru fiecare din cele două forme ale deciziei sociale, oricare din cele trei formule specifice ei, decizia socială reprezintă de fiecare dată o luare de poziție. Dacă folosim o terminologie specifică alegerilor prin exprimarea votului și presupunem ca fixată ordinea (α, β) , atunci formulele (1) și (4) înseamnă *a fi pentru α* , formulele (2) și (5) înseamnă *a fi împotriva lui α* , iar formulele (3) și (6) înseamnă *abținere sau indiferență* în raport cu variantele oferite potențialului decident ca obiect al deciziei sale. Fără îndoială, este posibil ca un agent (un individ) oarecare să absenteze în momentul votului și, drept urmare, să nu participe la actul de decizie, deci să nu exprime niciuna din aceste trei posibilități de ordonare ale lui α și β , dar aceasta nu este un exemplu de situație nedecidabilă cu privire la punerea în ordine de preferință a variantelor menționate. Neparticipând la actul de decizie al cărui obiect erau variantele α și β , individul în cauză a săvârșit totuși un act de decizie individuală, al cărei obiect a fost alcătuit din alte două variante, deci și-a propus un obiect de decizie propriu, să-l redăm prin perechea ordonată (δ, ε) , care este diferit de cel „oficial”, dar este aflat în strânsă legătură cu acesta și unde $\delta = \text{participarea la procesul decizie asupra variantelor } \alpha \text{ și } \beta$, iar $\varepsilon = \text{neparticiparea la această decizie}$.

³ Tocmai de aceea, pentru a exprima formele deciziei individuale sau pe cele ale deciziei de grup, am optat pentru litera *P* (de la „preferință”) și nu pentru *D* (de la „decizie”).

În condițiile menționate, dacă agentul care a absentat de la vot este a_i , opțiunea sa a fost cea exprimată de următoarea formulă:

$$(7) Pa_i(\varepsilon, \delta)$$

care, dacă este adevărată, înseamnă că a_i a preferat pe ε lui δ și totodată, dată fiind semnificația lui δ și ε , înseamnă că a_i s-a pronunțat totuși, într-un fel aparte, și în legătură cu obiectul deciziei „oficial”. Cel puțin sub acest aspect, la nivelul deciziei individuale, decizia socială nu admite absența oricărui fel de opțiune din partea agenților individuali chemați să aleagă, împreună cu alți agenți de același fel, între anumite variante.

Pentru a stabili cât mai exact particularitățile deciziei sociale, vom ține seama de faptul că în toate formulele de până acum P corespunde, așa după cum s-a menționat, unei *relații de preferință*, ceea ce ne permite să considerăm că P poate fi gândit în același timp ca un predicat de cel puțin două locuri. În vederea prezentării proprietăților relației de preferință căreia îi corespunde acest predicat, vom recurge la o simplificare de scriere a formulelor. Astfel, indiferent de faptul că ar corespunde unei opțiuni individuale sau unei decizii de grup, formulele elementare vor fi scrise numai sub forma în care am exprimat decizia de grup, mai exact, după modelul formulelor (4) și (5) de mai sus, respectiv sub forma $P(\alpha, \beta)$, $P(\beta, \alpha)$ etc. Această simplificare este admisibilă deoarece preferința se bucură de aceleași proprietăți în ambele cazuri, al deciziei individuale și al deciziei grupului. În al doilea rând, pentru a dobândi mai multă precizie și claritate, vom introduce un nou predicat de cel puțin două locuri, corespunzător termenului relativ *indiferență*, pe care îl redăm prin I . Cu ajutorul acestui nou predicat putem construi o formulă de forma $I(\alpha, \beta)$, care se citește „agentul i /grupul C este indiferent atât în a-1 prefera pe α lui β , cât și în a-1 prefera pe β lui α ”. Cu alte cuvinte, formula:

$$(8) I(\alpha, \beta) = [\sim P(\alpha, \beta) \& \sim P(\beta, \alpha)]$$

va fi considerată drept definiție a *relației de indiferență* prin intermediul *relației de preferință*. Această definiție se dovedește utilă, printre altele, prin aceea că ne oferă posibilitatea de a simplifica formule mai complicate, de felul formulelor (3) și (6) de mai sus. În același timp, se va reține că, deși se presupun reciproc, *relația de preferință* și cea de *indiferență* sunt totuși diferite, ceea ce iese în evidență prin intermediul proprietăților caracteristice acestor relații.

Astfel, *relația de preferință* se bucură, mai întâi, de proprietatea de *ireflexivitate* pe care o putem reda prin următoarea formulă:

$$(9) \forall \alpha \sim P(\alpha, \alpha)$$

În al doilea rând, *relației de preferință* îi aparține și proprietatea de a fi *asimetrică*, pe care o vom exprima prin formula

$$(10) \forall \alpha \forall \beta \sim [P(\alpha, \beta) \& P(\beta, \alpha)]$$

În sfârșit, cea de-a treia proprietate a relației de preferință, respectiv *tranzitivitatea* acestei relații, va fi redată prin formula

$$(11) \forall \alpha \forall \beta \forall \gamma \{ [P(\alpha, \beta) \& P(\beta, \gamma)] \supset P(\alpha, \gamma) \}$$

Prin urmare, se poate spune că *relația de preferință este un exemplu de relație de ordine*. Într-adevăr, conform formulei (9), este absurd ca un decident să prefere o anumită variantă în raport cu ea însăși, pentru că, în condițiile unui comportament rațional, unde prin „rațional” se înțelege chiar „psihic-sănătos”, nicio variantă nu poate fi preferată în raport cu ea însăși. În același timp, din formula (10) reiese că, pentru oricare două variante α și β , nu este admisibil ca un decident să exprime într-o situație dată atât o opțiune de forma „ α este preferat lui β ”, cât și una de forma „ β este preferat lui α ”. În același timp, conform formulei (11) și în condițiile unui comportament rațional din partea sa, pentru un decident este perfect firesc și chiar necesar ca, pentru oricare trei variante, să spunem α , β și γ , oferite lui pentru a alege una din ele, dacă el a optat pentru α în raport cu β , iar când s-a pus problema alegerii între β și γ , el a optat pentru β , atunci, în final, când are de ales între α și γ , decidentul în cauză trebuie să opteze pentru α . În legătură cu proprietatea de tranzitivitate a relației de preferință, exprimată aici prin intermediul formulei (11), se va reține însă că nu sunt excluse situații în care un agent aflat în postura de decident, deși preferă pe α lui β și pe β lui γ , paradoxal, în cele din urmă preferă pe γ lui α și nu pe α lui γ , cum ar fi normal. La nivel general, condițiile care pot duce un decident la un asemenea comportament irațional sunt, în principal, două: sau agentul în cauză nu se comportă sincer, sau el nu dispune, în raport cu variantele din care are de ales, de un prag de discriminare suficient pentru a-i permite să diferențieze clar și exact între aceste variante. De regulă, indiferent de cauza care a stat la baza unui astfel de comportament irațional, decidentul în cauză se scuză afirmând că „din două rele a ales varianta ce i s-a părut mai bună”. În raport cu cele deja menționate, adăugăm că la constituirea pragului de discriminare în raport cu care se explică opțiunea unui decident oarecare, participă pe lângă o serie de importante componente de natură psihologică și morală, altele la fel de importante, de exemplu, convingeri și interese ale decidentului, capacitatea acestuia de a realiza o analiză exactă și completă a variantelor cu care se confruntă și a raporturilor dintre ele, calitatea informațiilor de care el dispune cu privire la variantele care formează obiectul deciziei în respectiva situație etc.

Comparativ cu relația de preferință, cea de indiferență se bucură, mai întâi, de *reflexivitate*, așa cum reiese și din următoarea formulă:

$$(12) \forall \alpha I(\alpha, \alpha)$$

În al doilea rând, relației de indiferență îi aparține proprietatea de a fi *simetrică*, așa cum reiese și din formula

$$(13) \forall \alpha \forall \beta [I(\alpha, \beta) \equiv I(\beta, \alpha)]$$

Totodată, relației de indiferență îi este proprie și proprietatea de a fi *tranzitivă*, pe care am constatat-o și în cazul relației de preferință, dar pe care, de această dată, o vom reda cu ajutorul următoarei formule:

$$(14) \forall \alpha \forall \beta \forall \gamma [(I(\alpha, \beta) \& I(\beta, \gamma)) \supset I(\alpha, \gamma)]$$

Asemănător relației de preferință, și de această dată singura proprietate care ar putea suscita unele discuții este tranzitivitatea relației de indiferență și aceasta în exact aceleași condiții. Explicațiile de mai sus, referitoare la posibila nerespectare a proprietății de tranzitivitate a relației de preferință, au valabilitate și în acest caz, așa că în condiții de normalitate, fără alte comentarii, vom considera că și relația de indiferență este tranzitivă. În consecință, spre deosebire de relația de preferință, care s-a dovedit o relație de ordine, cea de indiferență este o *relație de echivalență*, fapt care are o importanță specială.

În această ordine de idei, această calitate a relației de indiferență ne permite, pe de o parte, o nouă simplificare de scriere a formulelor. Mai exact, în loc de a scrie $I(\alpha, \beta)$, ori de câte ori va fi nevoie, putem scrie $\alpha = \beta$, unde semnul „=” înseamnă că între variantele α și β nu există niciun fel de diferență, evident, din perspectiva oricărui prag de discriminare pe care și l-ar putea imagina sau l-ar lua în considerare decidentul, ceea ce însă nu înseamnă că α și β coincid (că ar fi, de fapt, exact aceeași variantă). Pe de altă parte, ținând seama de definiția (8), ca și de faptul că formulele (1) – (3) și respectiv (4) – (6), epuizează toate formele posibile pentru relația de preferință, reiese că *relația de indiferență este una din cele trei forme ale relației de preferință*. Ca atare, vom putea afirma că relația de preferință se bucură, suplimentar, și de proprietatea de *trihotomie*, ceea ce înseamnă, de fapt, că relația se ia în mod necesar numai una din următoarele trei forme:

$$P(\alpha, \beta), P(\beta, \alpha) \text{ sau } \alpha = \beta$$

Cu alte cuvinte, pentru orice pereche de variante α și β care ar reprezenta, într-o anumită situație, obiectul deciziei pentru un decident oarecare, în condițiile unui comportament normal din partea aceluși decident, una și numai una din aceste trei formule este adevărată, în plus, faptul că preferința se bucură și de *trihotomie* este deosebit de important pentru caracterizarea deciziei sociale, deoarece acesta este singurul tip de relație de ordine care permite decidentului o alegere clară și exactă, lipsită de orice echivoc.

De fapt, relațiile de ordine, așa cum ar fi relațiile dintre două sau mai multe variante din care un decident oarecare urmează să aleagă una, diferitele relații existente între două sau mai multe persoane, de pildă *relațiile de rudenie*, cele dintre anumite persoane și diferite instituții sau cele dintre instituții, de exemplu *relații de subordonare* sau de *reciprocitate* și chiar relațiile dintre state, numite de regulă „relații diplomatice”, au o importanță deosebită pentru o corectă interpretare a multiple situații specifice nu doar activității juridice, ci oricărei acțiuni care presupune exprimarea unei opțiuni sau adoptarea unor soluții. Dacă vom considera că, la nivel general, oricărei situații de acest fel îi corespunde o mulțime de elemente (variante

disponibile ca obiect al deciziei, persoane, instituții, state etc.) și dispunem de un prag de discriminare între aceste elemente, astfel încât, pentru cel puțin două dintre acestea putem spune că unul dintre ele are cumva prioritate față de celălalt, vom spune că între respectivele elemente există o relație de ordine sau că mulțimea care le conține este o mulțime ordonată într-un anumit fel. Din acest punct de vedere, se va reține că, în funcție de proprietățile caracteristice ei, deosebim mai multe feluri de relații de ordine, respectiv, mai multe feluri de mulțimi ordonate, pe care le vom trece în revistă în cele ce urmează, dar precizând de la început că fiecare tip de relație de ordine influențează în mod specific rigurozitatea și eficiența actului decizional.

Se va reține, pentru început, că, dacă pentru elementele unei mulțimi, să spunem pentru α și β , nu dispunem de un prag de discriminare satisfăcător pentru ca, indiferent cine sau ce ar fi α și β , să putem decide pe care din următoarele două posibilități – „ α are prioritate față de β ” sau „ β are prioritate față de α ” – trebuie să alegem, vom spune că α și β sunt cel mult *parțial ordonate*, respectiv, că mulțimea care le conține este *parțial ordonată*. În al doilea rând, dacă dispunem de un astfel de prag de discriminare între α și β , care nu este suficient pentru a exclude orice situație în care să rezulte că α are prioritate în raport cu el însuși, dar este totuși suficient pentru a stabili că nu sunt admisibile atât situația „ α are prioritate față de β ”, cât și situația „ β are prioritate față de α ” și că, în condițiile admiterii situațiilor „ α are prioritate față de β ” și „ β are prioritate față de γ ”, decurge cu necesitate că „ α are prioritate față de γ ”, se va spune că α și β sunt *total ordonate* sau că mulțimea care le conține este *total ordonată*. În al treilea rând, dacă pragul de discriminare existent este suficient pentru a susține că relația dintre α și β este *ireflexivă*, ceea ce înseamnă că sunt excluse situațiile de forma „ α are prioritate față de el însuși”, și că totodată această relație este și *tranzitivă*, proprietate despre care am constatat, conform formulei (11), că aparține și relației de preferință, reiese că α și β sunt *strict ordonate*, respectiv, că mulțimea care le conține este *strict ordonată*. În sfârșit, în al patrulea rând, dacă dispunem de un prag de discriminare între α și β , care este suficient de puternic pentru a susține că relația dintre aceste elemente se bucură, deopotrivă, de *tranzitivitate* și de *trihotomie*, cum s-a probat că ar exista în cazul deciziei sociale în condițiile unui comportament competent, rațional și sincer din partea decidentului, vom spune despre α și β că sunt și *total și strict ordonate*, respectiv, că mulțimea care le conține este ea însăși *total și strict ordonată*.

În ceea ce privește consecințele posibile ale fiecărui tip de astfel de relație de ordine, respectiv, ale fiecărei mulțimi caracterizată de una sau alta dintre aceste relații pe care le-am prezentat mai sus, este important să reținem următoarele:

(a). În cazul mulțimilor parțial ordonate, singurul lucru pe care îl putem susține despre elementele unei astfel de mulțimi, fie α și β acestea, este doar acela că fie „ α are prioritate față de β ”, fie că „ β are prioritate față de α ”, dar nimic mai mult;

(b). În cazul în care mulțimea în discuție este *total ordonată*, înseamnă că decidentul dispune de un prag de discriminare satisfăcător doar pentru a compara unul cu celălalt oricare două elemente conținute de acea mulțime;

(c). Dacă mulțimea considerată este *strict ordonată*, atunci decidentul dispune de un astfel de prag de discriminare între elementele acelei mulțimi, care îi permite, pentru oricare două elemente ale mulțimii în cauză, să aleagă una și numai una din următoarele două variante, „ α are prioritate față de β ” sau „ β are prioritate față de α ”;

(d). Dacă mulțimea care conține pe α și β este *total și strict ordonată*, înseamnă că decidentul dispune de un prag de discriminare suficient de puternic, astfel încât, dacă este sincer din cele trei variante posibile pentru variantele menționate, „ α are prioritate față de β ”, „ β are prioritate față de α ” sau „nici α are prioritate față de β și nici β are prioritate față de α ”, este în măsură să exprime propria opțiune pentru numai una din ele.

Tocmai acest avantaj pe care îl oferă o relație de ordine, deopotrivă, totală și strictă, ne permite să subliniem, încă o dată, importanța unui comportament competent, rațional și sincer din partea decidentului, singurul capabil să asigure opțiunii sale, din perspectiva idealurilor democratice, un caracter corect și eficient⁴.

Revenind acum la distincția dintre cele două tipuri de decizie socială (*decizie individuală și decizie de grup*), se va reține că în cazul în care alegerea finală este cea a grupului, la care însă se ajunge pe baza opțiunilor exprimate de membrii aceluși grup, adică în condiții normale, a se citi „în condiții de funcționare a instituțiilor democratice”, dependența deciziei unui grup de deciziile individuale proprii agenților care intră în alcătuirea aceluși grup poate fi exprimată prin următoarea formulă:

$$(15) P = \varphi(P_1, P_2, \dots, P_n)$$

în care decizia de grup este redată prin P , iar deciziile individuale proprii agenților care aparțin aceluși grup sunt redade de P_1, P_2, P_n . În contextul de față, reamintim și faptul că, în imensa majoritate a situațiilor de acest fel, decizia grupului nu coincide cu cea a fiecărui agent individual din acel grup. Ceea ce face ca opțiunile unora din membrii grupului să nu coincidă în final cu opțiunea grupului din care ei fac parte se explică prin aceea că de la deciziile individuale proprii agenților care alcătuiesc grupul decident conduc la opțiunea respectivului grup numai prin intermediul unei anumite *reguli de decizie* care definește în fiecare caz în parte *cvorumul*, adică numărul minim de opțiuni individuale în favoarea unei variante, necesar conform legii sau unui regulament special, pentru ca acea variantă să poată fi considerată opțiunea validă a respectivului grup, în calitatea acestuia de decident efectiv. Menționăm că în formula (15) de mai sus, φ reprezintă, într-o manieră generală, o *regulă de decizie* oarecare. Se va nota că orice regulă de decizie poate fi gândită ca având un rol analog celui îndeplinit de un operator prepozițional prin care ia naștere o *funcție de adevăr*, în sensul că, așa după cum un operator prepozițional transformă valorile de adevăr proprii variabilelor prepoziționale în valoarea de adevăr a funcției de adevăr din care ele fac parte, în mod analog, regula de decizie

⁴ A se vedea discuția anterioară despre comportamentul decidentului în legătură cu proprietatea de tranzitivitate a relației de preferință.

transformă opțiunile agenților dintr-un grup în opțiunea respectivului grup. Pe baza acestor precizări, se poate considera că formula (15) reprezintă, de fapt, într-o formă generală, o *funcție de decizie socială*.

Înainte de a trece la prezentarea unor exemple concrete de reguli de decizie și în consecință, a unor exemple concrete de funcții de decizie socială, se impun câteva precizări suplimentare. Mai întâi, să notăm că fiecare funcție de decizie socială reclamă specificarea lui φ din formula (15). De exemplu, considerând aceeași pereche de variante ca obiect al deciziei, (α, β) , întâlnim, ca să ne referim doar la cele mai frecvente funcții de decizie socială, următoarele reglementări: „*varianta α va fi adoptată numai dacă ea întrunește aprobarea a cel puțin jumătate plus unu din agenții din C* ”, „*varianta α va fi adoptată numai dacă ea întrunește aprobarea a cel puțin două treimi din agenții din C* ” sau „*varianta α va fi adoptată numai dacă ea întrunește aprobarea tuturor agenților din C* ”. În alcătuirea reglementărilor de acest fel, expresii ca „cel puțin jumătate plus unu”, „cel puțin două treimi”, „(aprobarea) tuturor” etc. stau pentru reguli de decizie speciale, respectiv sunt exemple pentru diferite posibilități de concretizare a lui φ din formula (15).

Din analiza atentă a acestor trei exemple de reguli de decizie socială (se înțelege, nu singurele posibile), dacă n este numărul total de agenți din C , fiecare regulă de decizie în parte stipulează că, pentru adoptarea variantei α , de exemplu, de către întregul grup C , este obligatoriu ca această variantă să întrunească aprobarea a unui număr de m indivizi din C , unde

$$0 \leq m \leq n$$

și unde m este, așa cum s-a precizat deja, cardinalul submulțimii Q a lui C , adică tocmai numărul agenților din Q , unde Q reprezintă *cvorumul* definit de respectiva regulă de decizie⁵. Dacă avem în vedere și faptul că, de fiecare dată, în cazul în care decizia finală (efectivă) revine grupului format din anumiți agenți ale căror opțiuni individuale au importanță pentru opțiunea respectivului grup, șirul opțiunilor individuale ale agenților în cauză poate fi reprezentat ca o *conjunție logică* de n decizii individuale. În aceste condiții, dacă presupunem că alegerea grupului, pe care o vom reda prin P , a rezultat din opțiunile exprimate de exact m agenți din acel grup, atunci dependența opțiunii grupului de alegerile făcute de cei m agenți menționați poate fi redată prin următoarea formulă:

$$(16) [P_1(\alpha, \beta) \& \dots \& P_m(\alpha, \beta)] \supset P(\alpha, \beta)$$

Cu ajutorul acestei formule se poate pune în evidență și faptul că cele trei reguli de decizie socială luate aici drept exemplu produc trei exemple distincte de funcții de decizie socială, după cum urmează. Astfel, dacă regula de decizie este

⁵ Varianta „ $m = 0$ ” corespunde unei situații speciale, adică fie uneia de tip *tribal* în care opțiunea este în mod definitiv stabilită, indiferent de voința membrilor tribului, de către *zeu* sau *totem*, fie a uneia specifice unei societăți dictatoriale în care ceea ce vrea *dictatorul* „vor automat” și ceilalți membri ai societății „chemați să aleagă”.

cea exprimată de cuvintele „cel puțin jumătate plus unu”, funcția de decizie socială produsă de această regulă, cunoscută și sub numele de „regula majorității simple”, poate fi exprimată prin formula (16), dar numai cu condiția, impusă de regula de decizie menționată, ca valoarea lui m să fie cea desemnată de formula

$$(i) (n/2) + 1 \leq m \leq n$$

Prin urmare, în cazul în care lui m îi corespunde valoarea redată de următoarea formulă

$$(ii) 2n/3 \leq m \leq n$$

formula (16) corespunde funcției de decizie socială produsă de regula de decizie exprimată prin cuvintele „cel puțin două treimi”, cunoscută sub denumirea de „regula majorității de două treimi”. În sfârșit, în cazul în care valoarea lui m este:

$$(iii) m = n$$

aceeași formulă (16) exprimă funcția de decizie socială generată de regula de decizie cunoscută sub numele de „regula consensului” sau sub acela de „regula unanimității” și care ar putea fi explicitată spunând: „alegerea unei anumite variante de către un grup C va fi considerată alegere validă a acelui grup, numai dacă absolut toți agenții din C au fost favorabili acelei variante”.

Între aceste trei exemple de funcții de decizie socială există o deosebire importantă. Astfel, considerând că se află în discuție, ca și până acum, doar două variante distincte (α , β), ordinea lor fiind astfel fixată înainte de a se pune problema alegerii uneia din ele, funcția de decizie socială prin majoritate simplă, exprimată de formula (16) în situația în care lui m îi corespunde valoarea redată prin formula (i), este *realmente imparțială* între α și β , deoarece fie că este vorba de α , fie că este vorba de β , de fiecare dată adoptarea uneia din aceste variante impune un număr de minim $(n/2) + 1$ decizii individuale favorabile ei. Cu alte cuvinte, considerând că tocmai situația (i) este specifică formulei (16) și că în această situație formula (16) ar fi adevărată, reiese că este adevărată și următoarea echivalență:

$$(17) [P_1(\alpha, \beta) \&, \dots \& P_m(\alpha, \beta)] \supset P(\alpha, \beta) \equiv [P_1(\beta, \alpha) \&, \dots \& P_m(\beta, \alpha)] \supset P(\beta, \alpha)$$

care arată că *regula majorității simple este imparțială în ceea ce privește șansele pe care le are fiecare din cele două variante de a fi ea cea aleasă*, în sensul că atât pentru alegerea lui α , cât și pentru alegerea lui β de către C este nevoie de exact același număr de opțiuni individuale favorabile acelei variante. Dacă privim lucrurile în sens invers, adică ne vom raporta la numărul de voturi necesare pentru respingerea uneia din variante, se poate constata că se ajunge la o concluzie asemănătoare: indiferent dacă este vorba de α sau de β , pentru ca varianta respectivă să fie respinsă este nevoie de exact același număr de voturi, ceea ce înseamnă că *regula majorității simple este imparțială și în ceea ce privește șansele pe care le are fiecare din cele două variante de a fi ea cea respinsă*. Dată fiind această

particularitate de excepție a regulii majorității simple, această regulă de decizie este singura regulă de decizie autoduală⁶ și, totodată, singura regulă de decizie logic-democratică, adică absolut imparțială.

În schimb, în cazul în care m din formula (16) ia valoarea din situația (ii), lucrurile stau cu totul altfel, deoarece în acest caz, dacă este adevărată formula (16), atunci cu necesitate nu mai este adevărată echivalența (17). Explicația este următoarea. Să presupunem, în continuare, că ordinea variantelor oferite decidentului este dată și că α și β sunt variante opuse (de pildă, α = se aprobă amendamentul „x”, iar β = se respinge amendamentul „x”). În aceste condiții, dacă pentru alegerea de către C a lui α este necesar ca valoarea lui m să fie cea descrisă de formula (ii), pentru alegerea lui β este suficientă o valoare mult mai mică pentru m , și anume cea descrisă de formula

$$(iv) (n/3) + 1 \leq m \leq n.$$

Cu alte cuvinte, pentru alegerea de către C a lui α este nevoie de cel puțin două treimi de decizii individuale ale agenților din C favorabile variantei α , în timp ce pentru respingerea variantei α este suficient ca o treime plus unu din agenții din C să prefere pe β . Prin urmare, pentru adversarii lui α este mai ușor decât pentru partizanii lui α să-și atingă scopul. Reiese că *regula majorității de două treimi nu este imparțială în ceea ce privește șansele pe care le are fiecare din cele două variante de a fi ea cea aleasă* altfel spus, această regulă de decizie este *formal (logic)-nedemocratică* și pentru a nu fi și concret (adică și în plan real) nedemocratică, la această regulă de decizie se poate recurge numai în situații speciale. Într-adevăr, cu toate că regula majorității de două treimi nu este imparțială în ceea ce privește „con competiția” dintre variantele α și β , tocmai această particularitate formală a funcției de decizie socială aflată acum în discuție se poate dovedi avantajoasă în anumite condiții concrete, mai exact, în acele situații în care acest lucru este impus de natura variantelor care alcătuiesc obiectul deciziei și de efectul social pe care îl poate avea alegerea uneia sau alteia din variantele în cauză. Astfel, dată fiind semnificația variantei α , unde α ar reprezenta, de exemplu, varianta modificării unei legi fundamentale, de pildă a Constituției, folosirea acestei reguli de decizie, să spunem în Parlament, poate fi recomandabilă, tocmai pentru că ea cere un număr mai mare de opțiuni individuale favorabile pentru adoptarea lui α , în schimb, într-o altă situație ea se poate dovedi complet nerecomandabilă și chiar nedemocratică tocmai pentru că introduce asemenea condiții restrictive pentru adoptarea lui α și cu mult mai ușor de realizat pentru aprobarea lui β , altfel spus, pentru blocarea (respingerea) lui α . În această ordine de idei, se va reține că adoptarea legilor constituționale de către Camera Deputaților și Senat se poate face numai cu o majoritate de două treimi, adoptarea unei legi organice presupune o majoritate simplă absolută, numită și „majoritate absolută”, care se stabilește în raport cu

⁶ P. Bieltz, *Logica alegerii și decizia socială*, „Probleme de Logică”, VIII, București, 1981.

numărul total al membrilor fiecărei Camere, iar adoptarea legilor ordinare reclamă o majoritate simplă relativă, numită și „majoritate relativă”, care se stabilește în raport cu numărul parlamentarilor prezenți la ședința fiecărei Camere și presupune din partea acestora doar un număr mai mare de voturi decât numărul voturilor împotriva. De reținut însă că, deseori, prin Regulamentul Camerelor sau chiar prin reglementările conținute în legea ordinară ce urmează a fi dezbătută și votată, este stabilit un număr minim de parlamentari care trebuie neapărat să participe la vot, numit „cворum”, pentru ca respectiva lege ordinară să poată fi aprobată sau respinsă. Se dovedește astfel, încă o dată (cu o mare importanță practică), că elementele de bază ale unui model logic destinat analizei deciziei sociale nu pot fi interpretate arbitrar și că stabilirea exactă a felului în care sunt valorificate în plan real particularitățile formale proprii fiecărei funcții de decizie socială depinde de natura variantelor oferite ca obiect al deciziei. De pildă, întrucât legile constituționale completează, extind sau chiar modifică prevederi constituționale, pe lângă faptul că nu pot fi aprobate decât cu o majoritate de două treimi din numărul total de membri ai fiecărei Camere, fapt deja menționat, sunt inițiate de Președintele României la propunerea Guvernului sau de semnăturile a cel puțin unei pătrimi din numărul deputaților și senatorilor. Prin intermediul legilor organice se adoptă reglementări importante, dar, prin finalitatea lor, legi mai puțin grave decât legile constituționale (cum ar fi cele privind sistemul electoral, organizarea și funcționarea partidelor politice, organizarea și desfășurarea referendumului sau organizarea Guvernului și a Consiliului Suprem de Apărare), pentru aprobarea lor este obligatorie o majoritate simplă absolută.

Nu trebuie neglijat însă nici faptul că în discuția de până acum ne-am referit la numai unul din tipurile de funcție de decizie care este produsă de regula „majoritate de două treimi”. De exemplu, următoarea disjuncție:

$$(18) [P_1(\alpha, \beta) \& \dots \& P_m(\alpha, \beta)] \supset P(\alpha, \beta) \vee [P_1(\beta, \alpha) \& \dots \& P_m(\beta, \alpha)] \supset P(\beta, \alpha),$$

în care lui m îi corespunde valoarea din situația (ii), exprimă o altă formă a deciziei cu majoritate de două treimi care înseamnă: „oricare din variante, α sau β , va fi adoptată de C numai dacă cel puțin două treimi din agenții din C au optat pentru respectiva variantă”. Astfel formulată, regula majorității de două treimi *este imparțială* față de α și β , deoarece în cazul în care nici α și nici β nu întrunește numărul menționat de decizii individuale favorabile ei, respingerea uneia din cele două variante nu va mai antrena obligatoriu acceptarea celeilalte, chiar dacă aceste variante sunt opuse.

Nici regula de decizie prin unanimitate, caracteristică funcției de decizie socială redată de formula (16) exclusiv în condițiile în care lui m îi corespunde valoarea din situația (iii), *nu este totdeauna imparțială* în raport cu α și β , deoarece, dacă α și β ar fi variante mutual opuse, este suficient ca un singur individ să prefere pe β lui α pentru ca α să fie respinsă. Această situație poate fi însă evitată printr-un tip special de unanimitate cunoscut sub numele de „regula luării hotărârilor prin

consens”. Funcția de decizie produsă de această regulă de decizie specială poate fi redată prin intermediul disjuncției (18), dar cu precizarea expresă că lui m îi revine valoarea din (iii) sau printr-o disjuncție analogă, pentru care nu ar mai fi necesară precizarea că $m = n$, întrucât, în această nouă disjuncție, indicele „ m ” din formula (18) a fost înlocuit cu indicele „ n ”. În noua situație, regula unanimității devine imparțială față de α și β , deoarece, pentru adoptarea oricăreia din aceste variante, este obligatorie lipsa oricărei obiecții față de respectiva variantă. Altfel spus, dacă totuși ar exista una sau mai multe obiecții față de una din variante, aceasta nu va avea ca rezultat respingerea acelei variante și acceptarea automată a celeilalte. În acest fel, regula consensului exclude posibilitatea constituirii în interiorul lui C a unui subgrup care să-și exprime punctul de vedere în ceea ce privește opțiunea validă a grupului C , indiferent de punctul de vedere al altor agenți din C .

În completarea celor de mai sus, se va reține că oricare din regulile de decizie discutate poate fi în așa fel reformulată, încât să corespundă unor situații speciale. Această reformulare se impune, dat fiind că în multiple situații în care se pune problema alegerii unei variante din mai multe posibile, termenul „*cvorum*” este folosit cu un al doilea înțeles, în raport cu cel utilizat până acum: acela de *număr minim de persoane prezente, pentru ca o adunare să fie juridic sau regulamentar valid-constituită pentru a fi îndreptățită să adopte anumite hotărâri*. Iată un exemplu de astfel de situație în legătură cu regula de decizie cunoscută sub denumirea de „regula majorității de două treimi”. Acest al doilea înțeles al termenului „*cvorum*” devine prioritar, astfel încât, pentru a lua o hotărâre validă, indiferent de regula de decizie pe baza căreia opțiunile individuale proprii agenților din C se vor transforma în alegerea validă a grupului C , nici nu se pune problema unei hotărâri valide a grupului în cauză, dacă la luarea acelei hotărâri nu participă, în sensul că sunt prezenți, să spunem, două treimi din agenții din C . Prin urmare, după ce s-a constatat că se află de față cel puțin două treimi din agenții din grupul C , se trece la manifestarea opțiunilor agenților prezenți și în măsura în care legea sau regulamentul arată că alegerea lui C , de pildă pentru α , va fi validată numai dacă două treimi din numărul celor prezenți au optat pentru această variantă. Diferența este evidentă. Inițial, când am discutat despre regula majorității de două treimi, am avut în vedere două treimi din numărul total de agenți din C , iar acum avem în vedere două feluri de „majorități de două treimi”, prima dintre ele fiind prioritară, în sensul că fără realizarea ei nu se pune problema realizării sau a nerealizării celei de a doua. Pentru a diferenția între aceste două feluri de majoritate de două treimi, respectiv, pentru a reprezenta funcția de decizie socială produsă de regula majorității de două treimi în această situație specială, vom nota numărul agenților din C prezenți cu n^* , unde $n^* \leq n$, iar n fiind, după cum s-a precizat, numărul total al agenților din C . În aceste condiții, formula (16), ca și disjuncția (18), corespund noii situații, cu înțelesul specificat și cu modificarea semnalată, dar numai dacă este îndeplinită condiția:

$$(v) \ 2n^*/3 \leq m \leq n^*$$

Se va nota că, în condițiile unor situații similare celei discutate aici, oricare dintre celelalte funcții de decizie socială poate suferi modificări similare, prin simpla modificare a condiției corespunzătoare acelei reguli, care nu presupune nimic altceva decât să înlocuim în condițiile (i) – (iv) de mai sus pe „n” cu „n*”, după modelul de aici (adică, numai în locurile în care s-a operat aici această înlocuire).

În sfârșit să notăm că, după cum se știe, eficiența unui model logic destinat unei aplicații în drept sau în orice alt domeniu al investigațiilor socio-umaniste depinde direct, deopotrivă, de calitățile formale ale aceluia model și de interpretarea sa corectă, care, nu de puține ori, impune o reconstrucție și o regândire actuală a multor demersuri teoretice de competența acestor discipline, greșit considerate de unii „specialiști” în acele domenii ca imuabile, ca imune la orice fel de îmbunătățiri și mai ales la o analiză logică. Numai cu această condiție, în analiza deciziei sociale trebuie să avem neapărat în vedere o judicioasă corelare între *condiția formală* și cea *materială* a deciziei sociale.

Decizia socială este, înainte de toate, o componentă fundamentală a democrației. Dar pentru ca realmente decizia să fie o componentă semnificativă a democrației și nu un factor negativ sau perturbator al acesteia, trebuie să ținem seama și de faptul că hotărârile importante în viața societății sunt, adesea, rezultatul mai multor etape succesive de decizie în care, pe rând, au decis, în calitate de decident, mai multe grupuri C_1, \dots, C_n , fiecare dintre acestea alcătuite din agenți dotați cu anumite competențe. Prima condiție căreia trebuie să i se acorde o atenție specială din perspectiva relațiilor benefice dintre decizie și democrație este ca niciunul din agenții din grupurile specificate, altfel spus, implicați pe o treaptă sau alta în adoptarea acelei hotărâri, să nu dispună de mai mult de o singură intrare, în calitate de decident individual, în respectivul lanț decizional. Respectarea acestei condiții este cu atât mai importantă cu cât, pe de o parte, dată fiind una sau alta din regulile de decizie menționate, intervenția repetată a unui agent, ca decident individual, pe mai multe trepte ale lanțului decizional poate schimba ponderea voturilor pro sau contra într-o asemenea măsură încât influențează hotărâtor decizia finală într-un fel la care altfel nu s-ar fi ajuns. Pe de altă parte, nerespectarea acestei condiții împiedică exprimarea opiniei proprii unuia sau mai multor alți potențiali decidenți individuali, care în aceste condiții sunt pur și simplu excluși de la actul decizional. În al treilea rând, nu trebuie neglijat nici faptul că, deseori, implicarea unui singur agent pe mai multe trepte decizionale premergătoare deciziei finale într-o anumită chestiune poate conferi respectivului agent o „autoritate” atât de puternică, încât simpla sa participare repetată la actul decizional reprezintă pentru unul sau mai mulți agenți individuali, implicați o singură dată și pe o singură treaptă în lanțul decizional în cauză, o sursă de presiuni psihologice care este în măsură să modifice radical deciziile lor individuale. În astfel de condiții, nu este deloc exclus ca dată fiind autoritatea pe care el a dobândit-o prin participarea sa repetată, ca decident individual, în acel lanț decizional, agentul în cauză să tindă spre a deveni un fel de dictator în ceea ce privește stabilirea deciziei finale, care, în cele din urmă, va lua

mai degrabă forma dorită de acel agent insinuant și nu forma pe care ea ar fi dobândit-o dacă agentul respectiv ar fi participat la alegerea uneia din variantele oferite ca obiect al deciziei, cum era firesc, o singură dată în lanțul decizional dat. Pentru astfel de motive, respectarea acestei condiții se impune indiferent de natura obiectului deciziei, tocmai pentru a asigura procesului decizional un caracter democratic, dar respectarea ei se impune mai ales atunci când, prin natura sa, obiectul deciziei este de o semnificativă importanță socială și când influentul agent implicat repetat în lanțul decizional este funcționar public sau îndeplinește o funcție publică, pentru că, așa cum subliniază unul dintre cei mai cunoscuți politologi contemporani: „Poporul poate să aleagă guvernul. El îl poate înlocui. El poate aproba sau dezaproba realizările guvernului. Dar el nu poate dirija opera de guvernământ. El nu poate, în mod normal, să propună o legislație necesară. Masele nu pot governa”⁷.

Nota redacției: Manuscrisul ne-a fost oferit de doamna Lucia Bieltz. Textul a fost îngrijit de dr. Marius Dobre. Culegere: Jeni Marinache.

⁷ W. Lippmann, *The Public Philosophy*, New York, 1972.